

Ladislav Babić

Kant – kontinuitet kao *modus operandi*

Filozofija iliti „ljubav prema mudrosti“ nastoji shvatiti svijet kao cjelinu, te čini neke intelektualne pretpostavke o njegovoj biti, iz kojih onda posljedično izvlači zaključke i o pojedinim manifestacijama svijeta, bile one izvan subjekta kao i onima vezanima za sam subjekt. Dvije su međusobno, naizgled divergente i nespojive, pretpostavke na kojima filozofija počiva. U grubome, možemo je (a time onda i filozofe koji se priklanjaju jednoj ili drugoj opciji) podijeliti na materijalističku i idealističku. Materijalistička filozofija nastala je na percepciji okolnog svijeta kao sazdanog od tvari (zemlja, voda, zrak, vatra,...) te njoj onda daje i primat, dok ona idealističkog usmjerenja polazi od ljudskog duha prepuštajući mu prvenstvo. Moderne znanosti, napose fizika, odvele su nas daleko od prvobitnog poimanja tvari koja se izjednačavala sa materijom – po čemu je i pravac dobio ime. Danas bismo pod materijom mogli smatrati sveukupnost tvari, polja, duha i valjda još koječeg nepoznatoga, pa stoga suvremeni materijalizam ne treba tretirati kao u njegovim primitivnim počecima (Diogen, Leukip i drugi). Idealizam u krajnjoj linij završava na dvije ekstremne zamisli; solipsizmu – uvjerenju da je svijet samo iluzija ljudskog duha, odnosno teističkom kreacionizmu – uvjerenju da je isti božanska tvorevina (najčešće u smislu kreacije od strane božanskog duha). Valja napomenuti da u oba slučaja postoje kojekakve, za naše

potrebe nebitne podjele, pa i preplitanja. Primjerice, neki zastupaju kreaciju čovjeka ili čak cijelog našeg univerzuma od božanskih svojstava lišene supernapredne civilizacije.

S materijalističkog stajališta, stvar sa sviješću (duhom) je u principu vrlo jednostvana, što ne znači da je takvo i objašnjenje koje do danas ne postoji u kompletnom obliku. Svijet je dinamička cjelina – statika postoji samo kao vremenski interval u kojem se promjene izuzetno sporo odvijaju. Evolucija je osnovni princip na kojem se zasnivaju sva znanstvena objašnjenja pojava. Naš svemir je od svog „postanka“ do danas evoluirao, a tako i svi njegovi – barem makroskopski – dijelovi. „Najzdravije“ je pristupiti objašnjenju pojava s materijalističkog stanovišta, što prirodne znanosti u praksi uspješno čine već stoljećima, bez obzira na lična filozofska ubjeđenja njenih djelatnika. Materiju čine tvari i polja, a i svijest je naprosto produkt njezine evolucije. Filozofski energetičari smatraju da tvar nije ništa drugo doli prostor izuzetne koncentracije energije, no za sada ćemo zadržati termin – tvar. U fizici je za nastanak polja potrebna tvar (nabijene čestice – za električna i magnetska polja, nabijene i nenabijene za nastanak gravitacionog polja), mada su polja sposobna odvojiti se od nje i samostalno postojati (posjedujući i – primjerice – gravitaciona svojstva). Moguće je promatrati dinamičku izmjenu električnih i magnetskih polja u skladu s Maxwellovim jednadžbama.

Svijest je produkt evolucije materije, o čemu svjedoče i primitivniji oblici života koji – istraživanja pokazuju – posjeduju oblike svijesti, pa čak i (oni viši oblici, poput delfina, majmuna i slično) samosvijesti. Oblici života sa višim nivoom svijesti lakše egzistiraju u darvinističkoj borbi za opstanak, što je i uvjetovalo njihovo održanje na račun zakinitijih istovrsnih oblika. Za nastanak svijesti također je potreban materijalni, točnije – tvarni izvor: mozak. U njemu se svijest formira elektrokemijskim procesima koje proučavaju biologija, psihologija, neorologija i srodne znanosti. Za pretpostaviti je da proizvodnja svijesti na neki način producira slabe oblike energije koji se zadržavaju u blizini izvora (mozga), ali se u analogiji sa spomenutim elektomagnetskim poljima u principu mogu otrgnuti od njega, noseći sa sobom informaciju o svom postanku – odnosno o svijesti. Na taj način, najvjerojatnije se načelno ništa ne protivi telepatskim procesima – prijenosu misli na daljinu, ukoliko bi bilo moguće pojačati spomenute

oblike energije, te ukoliko bi naišli na (ljudski) prijemnik koji bi rezonirao sa njime (medij). U principu bi – da odemo još dalje u naučnu fantastiku – bilo moguće pomoću nekog medija ili uređaja – primiti direktnu svjesnu poruku nekog vanzemaljskog oblika života (pri tome ne mislim poruku koja je kodirana u elektromagnetske ili druge fizičke signale). Kako elektromagnetski valovi mogu pokretati releje, u načelu je onda – opet proširenjem analogije – moguća i telekineza (pokretanje tvarnih predmeta djelovanjem svijesti, odnosno misli).

Eto, to je najjednostavniji pristup problemu svijesti koji i najviše obećava u daljnjim istraživanjima. No, zadržimo se trenutak na „bitku“ iliti „onome što jest“, i na „biću“ – konkretnoj realizaciji bitka u stvarnosti. Jasno je kako je materijalistima bitak isto što i materija, idealisti pak ga identificiraju sa duhom. Ovi posljednji i prečesto se gube u pokušaju nalaženja odgovora na, za materijaliste sasvim besmislena pitanja. Recimo, kako čovjek može doći do suštine doživljaja plave boje (neba, primjerice). Pa, kako ne mogu naći logični odgovor na to pitanje, sve se više zapetljavaju u metafizički idealizam, da bi na kraju konstatirali ljudsku nesposobnost da prođe do suštine bića, do Kantove „[stvari po sebi](#)“ – pod kojom smatramo ono što postoji neovisno o subjektu spoznaje. Materijalisti s takvim pitanjima – čini se na prvi pogled - ne bi trebali imati problema, a odgovor o spoznaji „stvari po sebi“ oni sukcesivno rješavaju napretkom znanosti kroz stoljeća prošlosti i izgledne budućnosti ljudske vrste. „Stvari“ postojeće u svemiru – to je jedna od općih činjenica koja i omogućuje razvoj znanosti – međusobno djeluju. Sve interreagira sa svime na ovaj ili onaj način (u fizici o tome govori ponešto i tzv. zakon akcije i reakcije), pa od dva međusobno djelujuća tijela uvijek jedno – zavisno za koje se odlučimo – možemo smatrati receptorom, prijemnikom prijenosnika interakcije od strane drugog tijela. Jasno je da taj pojam ima svojstvo simetričnosti; oba tijela su u svojoj osnovi receptori u odnosu na ono drugo. Vrhunski receptor razvijen biološkom evolucijom (a kasnije i onom duhovnom te socijalnom) je čovjek. S obzirom da sebe i prečesto doživljava kao centar svemira (posebno oni koji su iz te točke maknuli Boga), često zaboravlja da svemir ne djeluje samo na njega već da postoji i recipročno djelovanje čovjeka na okolinu. Običnom čovjeku to postaje sve jasnije u pogledu onečišćenja okoliša i klimatskih promjena nastalih upravo njegovim utjecajem na svoj planetarni habitat. No, čak i ranije to su već primjetili kvantni fizičari,

shvativši da u svoje teorije i eksperimentalna očekivanja moraju uključiti i to povratno djelovanje istraživača (i/ili i njegove aparature) na proces koji proučava.

Kao i svaki umjetno stvoreni prijemnik (radio aparat, televizor, spektroskop, magnetometar,...) i čovjek-receptor je osjetljiv tek na ograničeni dio spoljnih utjecaja. Raspolaze sa svega pet bioloških osjetila (vid, sluh, opip, njuh, okus) ograničenih na određeni dio spektra vanjskog utjecaja, ali to nadoknađuje jednim „superosjetilom“ koje mu omogućuje prodrijeti u – čisto biološkim bićima koja ga ne posjeduju, nedostupne sfere stvarnosti. To je ljudski um, u širem smislu – ljudski duh. Iako čovjek ne može neposredno i odjednom spoznati „stvar po sebi“, s obzirom da njene bezbrojne osobine njegov evolucijom formirani biološki prijemnik ne može registrirati, on ipak svakodnevno sve više spoznaje upravo o toj, navodno nespoznatljivoj Kantovoj predstavi. Cijela znanost se u svojoj osnovi upravo i svodi na pokušaj spoznaje pojedinačnih, ali i objedinjenih (u konačnici na cijeli svemir) „stvari po sebi“. U ovoj fazi evolucije ljudski um djeluje linearno, sekvencijalno, dovodeći u centar svoje pažnje jednu po jednu pojavu. Rijetki su ljudi sposobni (ali ih ima) - i to budi nadu da će ih tijekom buduće biološke evolucije povezane sa onom znanstvenom biti sve više - istovremeno procesuirati, obratiti pažnju na više zbivanja odjednom (istovremeno uživati u muzici, čitati neki tekst sa razumijevanjem i slušati zanovijetanja svog djeteta, recimo). Razvoj znanosti i tehnologije, kao i neki početni rezultati na području povezivanja nervnog sistema sa mikroprocesorima, potencijalno mnogo obećavaju na polju paralelnog procesuiranja informacija od strane jedinki. Ipak, to je daleka budućnost, a po mom mišljenju nije niti bitna za spoznaju „stvari po sebi“; dapače – smatram da upravo postojeći način procesuiranja informacija omogućuje djelovanje znanosti i spašava nas od konfuzije koja bi nastala kad bi ljudski um istovremeno zapljusnula sva djelovanja proistekla iz proučavanog predmeta ili pojave. Da se vratimo na „spoznaju“ „plavila“; čini mi se da dalje od činjenice kako određeni dio elektromagnetskog spektra izaziva u nas upravo takav odziv koji zovemo plavom bojom, ne treba i besmisleno je ići, jer o „plavilu“ teško da je moguće išta više doznati. Kao što su čovjekove oči evolutivno stekle osobinu da reagiraju na jedan dio spektra, što onda njegov um naziva „plavim“, tako drugi oblici života reagiraju na sasvim drugi dio elektromagnetskog zračenja, prepoznajući ga jer im

omogućuje snalaženje u okolini, a ne nazivaju ga nikako jer za to nemaju razvijene intelektualne sposobnosti.

Spoznaja je odavno definirana kao relativna i usto asimptotska; rekli bismo filozofskim rječnikom – postepeno, beskonačno približavanje istini, ako nju shvatimo kao sve obuhvatnije znanje, po Kantu nespoznatljive „stvari po sebi“. Kant se rodio pred gotovo 300 godina te je – kao uostalom i svi mi – bio dijete svojega vremena, u velikoj mjeri ograničen njegovim dostignućima i svjetonazorom. Neupitno je, ako nismo idealistički solipsisti ili ne smatramo svijet snom nekog boga:

Kad Bog sklopi oči, mrak je,

a mi smo njegov san.

No, što li jesmo – kada svane dan?

Ako Bog tad otvara svoje oči,

jesmo li tek utvare protekle noći?

da možemo usvojiti njegovu definiciju „stvari po sebi“ kao postojeće izvan i neovisno od promatrača. Ali, promatrač se upravo tako naziva jer uspijeva prodrijeti u suštine stvari koje opaža, a za to su mu na raspolaganju sredstva o kojima Königsbergški filozof nije mogao ni sanjati. Stoga, čak i ako možda čovjek nikada neće moći intuitivno, u jedan beskrajno mali trenutak svojom percepcijom obuhvatiti sve osobine nekog „bića“ (konkretnog predmeta i pojave) on ga svakako može sve dublje spoznavati. Zar ta spoznaja i ne tjera čovjeka da ustraje na putevima znanosti i umjetnosti, umjesto da se prepusti spoznajnom, defetističkom očajanju? No, ipak – ima jedna kvaka koja možda može dati za pravo Kantu, a koju sugerira suvremena fizika. To je onaj dio kompleksa međudjelovanja subjekta i promatranog objekta kojim mi djelujemo na promatranu stvar, odnosno pojavu. Mjereći udaljenost Mjeseca metodom radarskog odraza elektromagnetskih valova od njegove površine, mi toliko malo djelujemo na njega da o tome niti ne

razmišljamo. Međutim, mjereći položaj elektrona – obasjavajući ga svjetlošću – naš je učinak na njega toliki da mi ne možemo istovremeno točno odrediti njegov položaj i brzinu. Određujući jednu od ovih veličina, našim djelovanjem smo onu drugu toliko promijenili da je možemo doznati tek s nekom većom ili manjom greškom (koja je to veća što točnije želimo odrediti prvu veličinu). Daklem, „stvar po sebi“ – „predmet“ koji ne promatramo – ipak ima drukčije osobine no kad ga gledamo! Da li je Kant ipak bio u pravu? Koliko to utječe na relevantnost slike svijeta koji nas okružuje?

Mnogi suvremeni kvantni fizičari, izuzetno inteligentni ljudi, temeljem maločas spomenutih razmatranja izvlače – po mom sudu – pretjerane zaključke o uzajamnoj povezanosti subjekta (promatrača) i objekta (čak i cijelog svemira). Dolaze do konstatacije da pojave i objekti niti ne egzistiraju tako dugo dok ih ne registriraju promatrači, točnije rečeno – dok oni ne stupe u interakciju sa njima. Pritom pod promatračem fizičari općenito misle na mjernu aparaturu, daklem ne mora to nužno biti živo ljudsko biće. Takvo gledanje na stvar oni često izražavaju za laike iritantnim pitanjem: „*Postoji li Mjesec dok ga nitko ne gleda?*“. Ne odgovarajući na to pitanje (koje ima izvjesnog rezona u kvantnomehničkim zakonitostima), prepustit ćemo čitaocima zadovoljstvo nerviranja u traženju odgovora. Ipak, zadržat ćemo se na jednom sličnom, po mišljenju autora trik pitanju, koje također zna izazivati žučne diskusije: „*Postoji li (ili u drugoj verziji – čuje li se?) zvuk padajućeg stabla u šumi, ako tamo nikoga nema?*“? Odgovor je, čini mi se, vrlo jednostavan, a ovisi o tome kako definiramo zvuk. Ako se definira kao opseg mehaničkih vibracija određene frekvencije, onda svakako moramo smatrati da to treperenje postoji, prisustvuje li netko ili ne padanju stabla. U tom slučaju, odgovor je: da, zvuk postoji, bio tamo netko ili ne, a čut će ga samo ako mu je prijemnik baždaren na frekvencije koje proizvede padajuće deblo. Definiramo li zvuk antropocentrično, kao frekventni opseg od 16-20000Hz, onda ga dakako čovjek neće čuti ne prisustvuje li događaju (a ako je gluhi ili nagluhi, niti u slučaju prisustva) ili proizvedene vibracije izlaze van rečenog frekventnog opsega. No čut će ga primjerice šišmiši, zečevi ili neke druge zvjerke čiji slušni aparat je podešen na druge frekvencije.

Pitanje objektivnog postojanja svijeta izvan subjekta (a Descartes je svojim čuvenim „*Cogito, ergo sum!*“ odgovorio na dilemu o vlastitom opstoju), je razumski „*conditio sine qua non*“ svakog racionalnog shvaćanja svijeta. Dakako da za jedinku nastupa „kraj svijeta“ njenim odlaskom sa njega u „vječna lovišta“, ali čak i to možemo pomalo nategnuto (ne bojeći se da ćemo biti proglašeni nepopravljivim fantastom) na neki način dovesti u pitanje. Napredne civilizacije udaljene od Zemlje osamdesetak svjetlosnih godina, koje bi raspolagale osjetljivim prijemnicima, danas bi mogle promatrati prve televizijske emisije emitirane na našoj planeti. Prisjetimo li se hipotetske napomene o mogućem prijenosu misli, uz još osjetljivije prijemnike (ili medije) za energetski spektar kojim bi se širila naša duhovna aktivnost van matice Zemlje, mogla bi se načiniti arhiva cjeloživotne duhovne djelatnosti pojedinca. Na neki način, uz smrt tijela, bila bi spašena naša duhovna suština, a pitanje što bi sa njome poklanjamo onima koji se nerviraju oko postojanja Mjeseca.

Gotovo tri vijeka nakon Kanta i više od četiri poslije Descartesa, svjedoci smo da njihova razmišljanja još uvijek izazivaju dileme u naših suvremenika, što je samo svjedočanstvo istovremene snage i nemoći ljudskog uma. No, on jača kroz bavljenje takvim i sličnim problemima, istovremeno svojim povijesnim kontinuitetom potvrđujući činjenicu o našem objektivnom postojanju.

PR

DIOGEN pro kultura

<http://www.diogenpro.com>